

ISMA
ANNO 1994

**ISMA University
of Applied Sciences**

**Kherson State Agrarian
and Economic University**

**LIFE ON THE CUTTING EDGE:
SCIENCE. LIBRARIES. SOCIETY**

Scientific monograph

 **IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING**
2025

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of Baltic Research Institute
of Transformation Economic Area Problems according
to the Minutes № 2 dated 25.02.2025;
by the Academic Council of Kherson State Agrarian
and Economic University according
to the Minutes № 7 dated 27.03.2025*

REVIEWERS:

Djakons Romans – Dr.sc.ing., Professor, Academician, Chairman of the Board of ISMA University of Applied Sciences;

Lavrenko Sergiy Olehovych – PhD in Agriculture, Associate Professor, Vice-Rector for Science and International Cooperation, Honored Inventor of Ukraine, Kherson State Agrarian and Economic University;

Liubymenko Svitlana Mykolaivna – Director of the Scientific Library, Kherson State Agrarian and Economic University;

Tokovylo Oksana Valeriivna – Head of the Department of maintenance and storage of the Scientific Library's collections, Kherson State Agrarian and Economic University;

Lavrenko Nataliia Mykolaivna – PhD in Agriculture, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Land Management, Geodesy and Cadastre, Kherson State Agrarian and Economic University;

Kononenko Lesia Vitaliivna – PhD in Economics, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Entrepreneurship, Accounting and Finance, Kherson State Agrarian and Economic University;

Savchenko Vira Meierivna – PhD in Economics, Professor, Senior Lecturer at the Department of Entrepreneurship, Accounting and Finance, Kherson State Agrarian and Economic University.

Life on the cutting edge: Science. Libraries. Society : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2025. 508 p.

© Kherson State Agrarian
and Economic University, 2025

© ISMA University
of Applied Sciences, 2025

ISBN 978-9934-26-535-8

CONTENTS

CHAPTER 1. SCIENCE AS A DRIVER IN TIME AND SPACE	1
SECTION 1. SEMIOTICS OF GAME DEVELOPMENT. THE PRESENCE OF MARKERS OF THE SOVIET ERA IN THE GAME NARRATIVE (Vizitiv Yu. M.)	1
1. Video games. The point of contact of conflicts	2
2. Memeticization of the game world on the Internet	6
3. On the history of dealing with the monumental legacy of the Soviet dictatorship in the gaming industry	8
4. Minecraft worlds – creativity or propaganda	12
5. Russian gamedev and agitprop	17
6. Projects of Ukrainian gamemakers	30
7. Prospects for studying American and European game development	32
SECTION 2. SCIENCE IS THE MAIN COMPONENT AND DRIVING FORCE OF SOCIETY (Kichura D. B., Sobeckho I. B.)	44
1. The emergence and evolution of science. Scientific activity and its types.	47
2. Features of science in the era of globalization	51
3. Types and characteristics of scientific research	53
4. Research activities of students	57
5. The future of modern nakiya in Ukraine	60
6. Scientific infrastructure of Ukraine during the war	64
SECTION 3. PROBLEMS OF STUDYING THE TEXT OF A MOVIE AS AN OBJECT OF GENDER-COATED COMMUNICATIVE BEHAVIOR (Kuzan H. S., Kosenko A. V., Onishchuk I. V.)	69
1. The compositional structure of the film	70
2. Movie as an object of gender-coated communicative behavior	71
SECTION 4. THE SYSTEM OF FORMATION OF SPIRITUAL VALUES OF UNIVERSITY STUDENTS (Lappo V. V.)	79
1. Theoretical and methodological foundations of the problem of formation of spiritual values of students	80
2. Empirical analysis of the current practice of forming the spiritual values of students in the educational process of higher education institutions	83
3. Modeling and experimental verification of the effectiveness of the process of formation of spiritual values of student youth in the educational process of higher education institutions	87

SECTION 5. EVOLUTION OF SCIENTIFIC RESEARCH IN FOOD SCIENCE: FROM TRADITIONAL TO HEALTHY NUTRITION (Simakhina G. O., Naumenko N. V.).....	101
1. Nutrition as the organic connection between human and nature. The scientific statements of classical and updated nutritional theories	102
2. Conceptual fundamentals of healthy nutrition and their practical realization	108
3. Nutritional correction of diets with a help of healthy foodstuffs	112
SECTION 6. NEW TECHNOLOGIES OF PSYCHOEMOTIONAL STABILIZATION IN CARDIOVASCULAR DISEASES AND ANXIETY-DEPRESSIVE DISORDERS (Sisetskiy A. P.).....	121
1. The Test Self-identification System and Self-assessment of the Level of Psychoemotional Exertion	122
2. Types of reactivity of patients with coronary artery disease, hypertension and anxiety-depressive disorders	124
3. Landscape image kinesiotherapy of patients with coronary artery disease, hypertension and anxiety-depressive disorders.....	126
4. Holographic modeling of patients with coronary artery disease, hypertension and anxiety-depressive disorders	126
5. Results after landscape image kinesiotherapy and holographic modelling of patients with coronary artery disease, hypertension and anxiety-depressive disorders	127
SECTION 7. THE ROLE OF EMPIRICAL RESEARCH IN SCIENTIFIC KNOWLEDGE OF THE WORLD (Fedotova O. O.).....	132
1. Empirical research: the nature and methods.....	133
2. Current trends and prospects for the development of empirical research	138
SECTION 8. AUDIOVISUAL TRANSLATION AS THEORETICAL AND PRACTICAL CONSTANT OF SCIENTIFIC DISCOURSE (Shayner H. I., Podolyak Z. R., Vanivska O. M.).....	147
1. The study of audiovisual translation.....	148
2. The main linguistic features of the animation script.....	153

CHAPTER 2. INFORMATION, LIBRARY, MUSEUM, AND ARCHIVAL AFFAIRS IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND SOCIO-CULTURAL PROCESSES OF OUR TIME.....	157
SECTION 9. ADAPTATION OF THE LIBRARY AND LIBRARY FUND OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION TO THE NEEDS OF THE MODERN INFORMATION SOCIETY (Dankevych Yu. V.)	157
1. Automated information library services of a higher education institution: innovations and prospects	158
2. Electronic transformation of library funds of higher education institutions: preserving academic heritage and ensuring access.....	162
SECTION 10. THE EVOLUTION OF THE SPECIALITY “INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL SCIENCE” IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION OF SOCIETY (Laba O. V.)	170
1. Concerning the problems of transformation of speciality 029	170
2. The role of an information specialist in digital humanities	178
3. Digital curation	191
SECTION 11. CULTURE AND ART: MODERN SCIENTIFIC DIMENSION (Lavreniuk V. V.)	203
1. Ukrainian-Russian Surzhik in the Professional Sphere	204
2. Development of Professional Speech of Engineering Students in Ukrainian Language Classes for Professional Orientation.....	210
3. Tribute to Fashion or Ukrainian-English Surzhik: Anglicisms in the Modern Ukrainian Language	214
SECTION 12. SCIENTIFIC LIBRARY AS A CENTER OF CULTURE, SCIENTIFIC, REFERENCE, BIBLIOGRAPHIC AND INFORMATION HERITAGE (Lyubimenko S. M., Lavrenko S. O., Lavrenko N. M.)	219
1. Formation of the Scientific Library of the Kherson State Agrarian and Economic University	220
2. Current status and development of the Scientific Library of the Kherson State Agrarian and Economic University	223
SECTION 13. INFORMATION AND LIBRARY SCIENCE IN UKRAINE IN 1917–1920 (Popov V. Z.)	233
1. The functioning of the library network in 1917–1920	234
2. The role of newspaper information in the lives of ordinary citizens	240
3. Rumors as a substitute for official information.....	248

SECTION 14. THE PEOPLE'S MUSEUM OF HISTORY OF THE KHERSON STATE AGRARIAN AND ECONOMIC UNIVERSITY: FROM A LOOK INTO THE PAST – ON THE WAY TO THE FUTURE (Tokovylo O. V., Lavrenko S. O., Lavrenko N. M.)	257
1. Creation of the Folk Museum of History of the Kherson State Agrarian and Economic University	258
2. Description of historical figures in the Folk Museum of History of the Kherson State Agrarian and Economic University	263
3. Collection of rare and valuable publications on agricultural topics in the Folk Museum of History of the Kherson State Agrarian and Economic University	270
SECTION 15. PECULIARITIES OF FUNCTIONING AND INFORMATION COMMUNICATIONS OF LIBRARIES IN KHERSON DURING THE WAR (Tsepkało T. O.)	277
1. Organisation of information resources and functioning of Kherson libraries in the conditions of military danger	278
2. Information communications of Kherson library institutions in social media	284
CHAPTER 3. CULTURE AND ART: THE MODERN SCIENTIFIC DIMENSION	290
SECTION 16. HUMANITARIAN POLICY IN UKRAINE (Kupriichuk V. M., Kupriichuk A. V., Pryschecha V. V.)	290
1. The essence of humanitarian policy	291
2. Strategic goal and basic principles of humanitarian policy	298
SECTION 17. UKRAINIAN SACRED ART AND CULTURAL HERITAGE IN MODERN WAR REALITIES (Lishchynska-Mylian O. I.)	313
1. Cultural heritage and sacred art: categorical analysis and legislative support	314
2. Monuments of sacred art under threat in the context of the Russian-Ukrainian war from 2022	318
3. Preservation and protection of sacred heritage in times of war: theoretical and practical steps	322

SECTION 18. COLOR PERCEPTION OF MODERN YOUTH OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES OF TODAY (BASED ON THE MATERIALS OF INTERNATIONAL ART THERAPY RESEARCH) (Sheretiuk R. M.)	331
1. Perception of colors through the body. International research on art therapy “I am my portrait. How do you see yourself?”	333
2. Specificity of color perception of modern Ukrainian students as an indicator of their emotional states	337

**CHAPTER 4. DIGITAL TECHNOLOGIES
IN THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY AND SOCIETY.....344**

SECTION 19. DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE TRANSFORMATION OF THE GLOBAL FINANCIAL SECURITY SYSTEM: A THEORETICAL AND SOCIAL CONCEPT (Alekseyenko L. M., Tulai O. I., Artemenko L. B.)	344
1. A Vision for Regulatory Action to Support a Global Financial Security System	345
2. Digital transformation in the global financial inclusion segment.....	350

SECTION 20. DIGITALIZATION IN CONTEXT FORMING “SOCIETY 5.0” (Hranovska V. H., Kononenko L. V., Savchenko V. M.)	365
1. Digital circular economy: problems and prospects	365
2. Formation of digital competence and its infusion into the old rural development in the context of the “Society 5.0” paradigm.....	373

SECTION 21. DIGITALIZATION OF SOCIAL SERVICES: STATUS, CHALLENGES AND PROSPECTS (Hrynkiv A. P.)	386
1. Theoretical Foundations of Social Services Digitalization	387
2. Current State and Challenges of Social Services Digitalization in Ukraine.....	395

SECTION 22. DIGITAL TECHNOLOGIES IN DENTISTRY: MAIN ASPECTS, DEVELOPMENT TRENDS, AND APPLICATION FEATURES IN THE DENTAL MEDICAL CENTER OF BOHOMOLETS NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY (Gushcha D. K., Mykhailov A. A., Tyshko D. F.)	409
1. The Process of Fabrication.....	410
2. Radiological Examination.....	411
3. 3D Scanning.....	412
4. Photographic Methods in Dentistry.....	413
5. Additional Diagnostic Methods	415

6. Application of digital technologies at the planning and manufacturing stage of orthopedic construction.....	415
SECTION 23. DIGITAL TECHNOLOGIES IN EXTREME CONDITIONS OF THE FUNCTIONING OF ENTREPRENEURSHIP (Kozmuk N. I.).....	
1. Extreme operating conditions of enterprises: classification, extreme factors, methods of response in modern conditions.....	421
2. Digital technologies as a means of optimizing the functioning of the enterprise in extreme conditions.....	426
3. Prospects and forecast indicators for the further implementation of digital technologies in business, taking into account today's conditions.....	428
SECTION 24. DIGITALIZATION IN EDUCATION: CURRENT TRENDS AND CHALLENGES (Kononenko S. O.).....	
1. Digitalization of the educational process in the context of distance learning.....	436
2. Digital technologies as a tool for the formation of information and research competencies in higher education.....	444
SECTION 25. STRATEGIC FRAMEWORK FOR THE DEVELOPMENT OF E-BUSINESS MODELS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT (Nazarenko Ya. Ya.).....	
1. Key aspects of implementing e-business models in the context of sustainable development.....	454
2. Strategies for implementing electronic business models in the context of sustainable development.....	461
SECTION 26. BASICS OF INTEGRATING DIGITAL TECHNOLOGIES INTO AGRICULTURE (Pylypenko T. V., Khonenko L. H., Zelinskyi Yu. A.).....	
1. Theoretical foundations of digitalisation.....	472
2. Digitalisation of agricultural production management processes.....	474
3. Digitalisation of the agricultural production process.....	475
SECTION 27. PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF MULTIDIMENSIONAL VECTOR INFORMATION TECHNOLOGIES AS AN ALTERNATIVE TO QUANTUM ONES (Riznyk V. V., Hladchuk M. A., Talan T. S.).....	
1. Analysis of methods for processing multidimensional vector signals...	486
2. Formulation of increasing the efficiency of multidimensional vector information technologies problem.....	489

РОЗВИТОК НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НУТРИЦІОЛОГІЇ: ВІД ТРАДИЦІЙНОГО ДО ОЗДОРОВЧОГО ХАРЧУВАННЯ

Сімахіна Г. О., Науменко Н. В.

ВСТУП

Нутриціологія – це наука про харчування здорової і хворої людини, а також про розроблення основ раціонального харчування і методів його організації. З цієї точки зору раціональне харчування – не лише обов'язковий складник комплексного лікування хвороб, а насамперед ефективних засіб їх профілактики. Ще в минулому найбільш яскраві уми людства емпірично виявили такий зв'язок. Так, наприкінці XVIII століття засновник німецького класичного ідеалізму І. Кант у роботі «Суперечка факультетів» писав, що дієта – це мистецтво запобігати хворобам. А наш сучасник, знаменитий письменник-фантаст, всесвітньовідомий учений, популяризатор науки Айзек Азимов сформулював своє бачення ролі харчування наступним чином: «Імовірно, першим серйозним досягненням медицини стало визнання лікарями того факту, що одна з заповук здоров'я – проста та збалансована дієта»¹.

На сьогодні відомо понад 200 захворювань, у лікуванні яких відповідне харчування відіграє провідну роль. Загалом при лікуванні будь-яких хвороб адекватне харчування є обов'язковим компонентом лікування, чинником захисту організму від побічних дій ліків, прискорення одужання. А нестача у харчових раціонах певних нутрієнтів викликає найбільше захворювань і навіть онкологічні хвороби, які значною мірою є результатом неправильного харчування.

Усі ці особливості харчових продуктів та їхній вплив на організм людини досліджує наука нутриціологія. Сьогодні вона об'єднує різні потоки знань – медицини, харчових технологій, фізіології, гігієни харчування, біохімії, біотехнології.

Наука про харчування постійно розвивається, про що свідчать численні праці як закордонних, так і вітчизняних учених: Р. Аткинса, Дж. Ворд, Д. Джонсона, А. Робертсона, К. Тірадо, В. Ципріяна, В. Корзуна, В. Смоляра та інших. І цей перелік постійно поповнюється новими іменами, у тому числі молодим поколінням науковців.

---

¹ Asimov, I. *Intelligent Man's Guide to Diets and Nutrition*. Basic Books, 1995. P. 14.

Кожна людина повинна мати необхідні відомості про харчові сполуки, про їхню роль у життєдіяльності у житті здорової і хворої людини, про те, як правильно скласти власний раціон харчування. Все це формує культуру харчування, яка є невід'ємною складовою загальної культури суспільства.

Важливо зазначити, що на будь-якому етапі розвитку суспільства спостерігається зацікавленість його представників у формуванні та вдосконаленні системи харчування, спочатку на емпіричному, а згодом і на теоретичному рівнях. Завдяки цьому сучасний період наукових досліджень у нутриціології характеризується започаткуванням та інтенсивним розвитком нових наукових напрямів: оздоровчого харчування, нутригеноміки та нутригенетики, здобутки яких дають можливість упритул підійти до персоналізованого харчування.

Мета цієї роботи – узагальнити літературні дані щодо розвитку нових наукових досліджень нутриціології, починаючи від емпіричних уявлень про роль харчових продуктів у функціонуванні живого організму до сучасних наукових постулатів, які вказують на безпосередній зв'язок між структурою та якістю харчування і станом здоров'я людей.

Матеріалами даного дослідження стали наукові публікації зарубіжних і українських учених у провідних періодичних та спеціалізованих виданнях, які стосуються минулого і сучасного стану нутриціології як базової науки про харчування та найбільш тісний органічний зв'язок людини з природою, а також власні умовиводи на основі експериментальних досліджень.

1. Харчування – органічний зв'язок людини з природою.

Наукові постулати класичних і сучасних теорій нутриціології

Людина – це система, що живе у тісній взаємодії з Природою. Незважаючи на істотні особливості створеного нею життєвого середовища, людина продовжує бути невід'ємною частиною космосу, повністю підпорядкованою діючим у ньому законам. Саме в людині жива природа досягла ступеня еволюції, на якому в її існуванні та подальшому розвитку починають набирати панівного значення розум, воля та моральні ідеали. Розум дає людині можливість передбачити наслідки своїх вчинків, а воля – спрямувати їх у напрямі поставленої мети.

На думку М.Г. Холодного, відомого українського ботаніка та мікробіолога, вченого-натураліста ХХ століття, людина перебуває не над Природою, а всередині неї. Вона органічно пов'язана з

Природою всім своїм складним єством і діє на неї не ззовні, а зсередини².

Найбільш тісним, органічним, багатогранним зв'язком людини з природою є харчування. Це та основа, на якій ґрунтується вся її творча діяльність, звідки людина бере все необхідне для нормального функціонування і підтримання належного стану здоров'я, для реалізації себе в житті.

Дослідження нутриціологів³ свідчать про те, що в сучасному суспільстві одне лише традиційне харчування неминуче призводить до тих чи інших видів харчової недостатності. Причини цього загальновідомі – дефіцит білків, нестача вітамінів та інших есенціальних мікронутрієнтів, вживання рафінованої їжі, широке використання різноманітних харчових добавок, що не мають біологічної цінності.

Тому проблема поліпшення структури харчування, якості та безпеки харчових продуктів є сьогодні однією із найважливіших як у межах однієї країни, так і планети Земля в цілому. Разом з тим, накопичений світовий досвід показує, що вирішити цю проблему швидкого корегування структури харчування майже неможливо шляхом простого збільшення обсягів виробництва і розширення асортименту традиційних харчових продуктів.

Пошук альтернативних шляхів розв'язання цього надзвичайно важливого завдання привів учених і практиків до ідеї про необхідність розроблення та реалізації нових, значно досконаліших технологій виробництва харчових продуктів, адекватних за компонентних складом потребам сучасної людини. Це продукти оздоровчого, профілактичного, функціонального призначення⁴.

Протягом тисячоліть змінювались уявлення про те, як правильно харчуватись. Разом з цим завжди існувала мрія про ідеальну їжу, котра містила б лише корисні сполуки та сприяла людині у її вдосконаленні (думки про ідеальну їжу можна виявити уже в класичній грецькій міфології). Особливо актуальною ця мрія стала в нашому столітті, коли людина так часто вступає у конфлікт із природою.

Таким чином, спочатку мрія, а потім наукова ідея про ідеальну їжу та ідеальне харчування набирали все більшої популярності з багатьох причин, гуманістичне, соціальне та наукове знання яких очевидне.

---

² Холодний М.Г. Вибрані праці. Київ: Наукова думка, 1970. С. 41-42.

³ Дуденко Н.В. Нутриціологія. Харків: Світ книг, 2013. С. 160.

⁴ Сімахіна Г.О., Науменко Н.В. Індустрія оздоровчих продуктів в Україні: стан та перспективи. *Science and innovation of modern world. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2023. С. 218.

Проблему ідеальної їжі та ідеального харчування сформулював на початку ХХ століття великий французький хімік П. Бертло. Він говорив, що створення ідеальної безбаластної їжі, котру можна вводити безпосередньо у кров, обминаючи шлунково-кишковий тракт, – завдання майбутнього століття. Вчений вважав, що пряме (парентеральне) харчування через кров дало б можливість позбавити людину від багатьох обтяжливих вегетативних функцій і зробило б її більш досконалою⁵.

Поняття щодо створення ідеальної їжі на рубежі ХХ і ХХІ століття визначились у наукову програму, а проблема ідеальної їжі та ідеального харчування стала однією із головних проблем нашого століття. І в Україні, й за кордоном вона базується на досягненнях усього комплексу фундаментальних біологічних та медичних наук.

З точки зору цієї теорії ідеальна їжа – це їжа, котра містить усі компоненти, необхідні для постійного молекулярного стану і життєдіяльності організму. При цьому в ідеальній їжі мають бути відсутні баластні та шкідливі речовини. Звідси й виникли спроби покращити та збагатити харчові продукти шляхом видалення баласту, токсичних речовин, а також надлишку деяких корисних компонентів.

Ідея ідеальної їжі, цілком скомпонованої з необхідних речовин у їхніх оптимальних пропорціях, у середині ХХ століття видавалась особливо привабливою. Такий розквіт цієї ідеї було зумовлено багатьма причинами, передусім швидким розвитком багатьох наук, зокрема хімії та біології, а також космонавтики з її потребами в ідеальному харчуванні.

Ідея ідеальної їжі та ідеального харчування в цілому ґрунтується на строгих наукових постулатах. В науковій формі її розвинуто на базі класичної теорії, що отримала назву теорії збалансованого харчування, сформованої під впливом робіт визначних учених, починаючи з Лавуазьє і Гельмгольца⁶.

Головне положення цієї теорії полягає в тому, що харчування – це процес підтримання та врівноваження молекулярного стану організму, тобто процес поповнення тих витрат, які відбуваються в організмі у зв'язку із основним обміном, витратами енергії при роботі, при рості молодого організму тощо. В результаті перетравлювання і поглинання різних харчових сполук з них виділяються необхідні компоненти. Співвідношення харчових сполук, що надходять в організм у вигляді певного раціону, має бути добре збалансованим. При цьому існує рівновага між кількістю і спектром речовин, що надходять і

---

⁵ Ідеальне харчування – міф чи реальне меню? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3659049-kilka-sliv-pro-himiu-izi.html> (дата звернення 07.01.2025)

⁶ Patton, L. Helmholtz's Physiological Psychology. January 2018. P. 97. URL: https://www.researchgate.net/publication/331520490_Helmholtz's_Physiological_Psychology (access date 07.01.2025)

витрачаються. За допомогою спеціальних внутрішніх механізмів така рівновага підтримується дуже точно.

На сучасному етапі знань медицини, біології, фізіології поняття про ідеальну їжу трансформувались у цілком реальне харчування, що поряд із необхідними поживними компонентами містить сполуки, які визначають стан здоров'я людини, її імунітет, здатність до адаптації, а також можливість протистояти різноманітним негативним зовнішнім і внутрішнім чинникам.

Саме тому останнім часом все більшої популярності набувають харчові продукти оздоровчого і профілактичного призначення, збагачені вітамінами, незамінними амінокислотами, мікро- та макроелементами, іншими біологічно активними речовинами (БАР). Завдяки таким продуктам людина може зберегти своє здоров'я, повністю задовольнити фізіологічні потреби в енергії та харчових сполуках, котрі використовуються організмом для побудови клітин, органів і тканин⁷. Таким чином, віковічна мрія людства про ідеальну їжу знайшла своє реальне втілення в оздоровчому харчуванні. І сьогодні таке харчування стало трендом на світовому ринку, і ця тенденція постійно посилюється.

В історії нутриціології виділяють декілька основних і найбільш відомих теорій та концепцій: *класична теорія збалансованого харчування; теорія адекватного харчування; нова теорія збалансованого харчування; концепція оздоровчого харчування*⁸. Кожна з них виникала у відповідь на появу нових потреб суспільного розвитку, зумовлених науково-технічними й соціально-економічними змінами у навколишньому середовищі та суспільстві.

Історія розвитку і становлення сучасної теорії харчування характеризується тривалими дослідженнями, експериментами, що їх проводили учені різних епох і країн.

Формування наукових положень про харчування та роль нутрієнтів у процесах життєдіяльності людини почалась лише в середині XIX ст., а основні засади було сформульовано наприкінці XIX – на початку XX ст. У цей період було обґрунтовано класичну парадигму харчування, яка поєднала в собі значні наукові відкриття – відкриття вітамінів, мінеральних елементів, з'ясування структури білків, жирів, вуглеводів і нуклеїнових кислот; наукові дані, пов'язані з будовою організму людини на клітинному рівні тощо.

Основна сутність класичної парадигми харчування полягає в тому, що вона показала необхідність забезпечити організм людини певними

---

⁷ Molnar, J., Pal, M. Important Nutritious Features of Atkins Type, Blood Type and Mediterranean Diets. *Ingredients and Additives*. Vol. 9, issue 7. P. 48.

⁸ Попова Н.В., Ковальов С.В. та ін. Тексти лекцій з нутриціології. Харків: Вид-во НФАУ, 2018. 126 с.

нутриєнтами для його нормальної життєдіяльності: білками, жирами, вуглеводами, вітамінами і мінеральними речовинами.

Класична парадигма харчування визначила весь подальший розвиток нутриціології як науки та практики, вперше пов'язавши здоров'я людини з харчуванням і склавши передумови сучасної теорії харчування, в основі якої лежить нерозривна триєдина система «Людина → харчування → здоров'я».

Теорія збалансованого харчування узагальнює положення класичної парадигми харчування стосовно потреби організму у різних нутриєнтах та взаємозв'язок між ними. Згідно з цією теорією, для нормальної життєдіяльності організму людини його необхідно забезпечити всіма харчовими сполуками у певних співвідношеннях між ними. У теорії обґрунтовано середні величини збалансованої добової потреби людини (практично здорової) у нутриєнтах. Ці величини залежать від статі, віку, характеру праці, клімату, фізіологічного стану здоров'я, індивідуальних особливостей людини⁹. У хворої людини добову потребу в окремих нутриєнтах необхідно корегувати на основі даних про особливості стану організму в даний період¹⁰.

Отже, норми харчування для різних груп населення, складання харчових раціонів для здорової і хворої людини, розроблення нових харчових продуктів – усе це ґрунтується на вченні про збалансоване харчування.

При оцінюванні норм харчування та складанні раціонів враховують збалансованість окремих компонентів. Так, співвідношення між білками, жирами і вуглеводами для молодих осіб, що займаються розумовою працею, складає 1 : 1,1 : 5.

Теорія збалансованого харчування зберігає своє значення і в наші дні. Вона окреслила особливу роль кожного із основних нутриєнтів в організмі людини, їхній взаємозв'язок у процесах обміну речовин, а також відповідність ферментативних систем біохімічним перетворенням в організмі.

Разом з тим, деякі положення цієї теорії останнім часом переглянуто і уточнено. Це пов'язано передусім з уявленням про «ідеальну» їжу, компоненти якої повністю засвоюються організмом людини, а всі інші (незасвоювані) були названі баластними. На основі цього було зроблено помилковий висновок, що для підвищення якості їжі необхідно видалити з неї всі баластні сполуки (пектинові речовини, харчові волокна тощо) і збагатити есенціальними нутриєнтами.

---

⁹ Наказ МОЗ України «Про затвердження норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії» від 03.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17#Text> (дата звернення 07.01.2025)

¹⁰ James, P. T. New concepts of a balanced diet. *World Health*. July-August, 1991. P. 5.

Однак подальші дослідження, пов'язані із споживанням «ідеальної» їжі, вивченням ролі баластних речовин і кишкової мікрофлори в процесах травлення показали, що це положення теорії збалансованого харчування потребує перегляду і корегування.

Було встановлено, що постійне споживання «ідеальної» їжі призводить до метаболічної гіподинамії – зниження активності всіх обмінних процесів. Це явище можна умовно порівняти з м'язовою гіподинамією, що веде до детренованості м'язів.

Тому у 40-х роках минулого століття було сформовано нову теорію харчування, яка включає вчення про збалансоване харчування і разом з тим розширює уявлення про складні процеси в організмі людини з урахуванням новітніх знань про функції баластних речовин та кишкової мікрофлори у фізіології харчування¹¹.

Харчові волокна – це компоненти, які складають структурну основу клітинних стінок і оболонок плодів, зернових культур тощо. Це відходи перероблення зерна на борошно, шліфування рису, вижимки плодів тощо.

За теорією збалансованого харчування, такі компоненти вважались баластними і їх намагались видалити з харчових продуктів¹². І лише теорія адекватного харчування показала їхню надзвичайну важливість для нормального функціонування організму людини, особливо в нинішніх умовах несприятливого екологічного довкілля, забрудненого різноманітними шкідливими сполуками. Саме харчові волокна виводять із живого організму важкі метали, радіонукліди та інші токсичні речовини.

На основі наукових постулатів зазначених теорій харчування можна визначити основні вимоги до оздоровчого харчування¹³:

- достатня кількість харчування. Енергоцінність раціону має відповідати енерговитратам організму;
- якісне повноцінне харчування. У харчовому раціоні має бути достатня кількість усіх харчових речовин, необхідних для здійснення пластичних, енергетичних процесів та регуляції фізіологічних функцій;
- збалансованість. Харчовий раціон має бути збалансованим за вмістом білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних речовин та харчових волокон;

---

¹¹ Westerman, B.D. What Is Adequate Nutrition? *The American Journal of Nursing*. 1941. Vol. 41, issue 9. P. 1014.

¹² Yosafzai, M.U.R. Dietary fibers and their effects on health. *Research Review. International Journal of Multidisciplinary*. 2021. Vol. 6, issue 7. P. 36. DOI: <https://doi.org/10.31305/rijm.2021.v06.i07.007>

¹³ Сімахіна Г.О., Науменко Н.В. Харчування як основний чинник збереження стану здоров'я та життєзабезпечення організму людини. *Наукові праці НУХТ*. 2018. Т. 24, № 4. С. 205.

– дотримання режиму харчування. Забезпечення регулярності та оптимального розподілу їжі впродовж дня. Найкраще – 4-5-разове харчування;

– адекватність. Хімічний склад їжі має відповідати не лише індивідуальним потребам (енерговитрати, стать, вік), а й можливостям організму (стан травлення, обмін речовин, стан здоров'я);

– профілактична спрямованість та естетичне задоволення. Нутрієнти повинні забезпечувати захист внутрішнього середовища організму людини від несприятливих екзо- та ендогенних чинників. Їжа повинна мати приємний зовнішній вигляд, смак, аромат;

– безпека харчування. Їжа має бути нешкідливою та безпечною, тобто не містити хвороботворні мікроби, радіонукліди, токсини, важкі метали тощо.

На основі цих вимог автори сформулювали сформулювати концепцію оздоровчого харчування як найбільше досягнення наукових досліджень сучасної нутриціології. З нашої точки зору, концепція оздоровчого харчування – це сукупність поглядів та взаємопов'язаних потоків знань (як нових, так і вже осмислених наукою) щодо єдності усіх різноманітних функцій, які утворюють велику систему *людина – харчування – здоров'я*, і визначають основні напрями, стратегію, тактику створення нових продуктів профілактичної та оздоровчої дії, адекватних потребам людини.

2. Концептуальні засади оздоровчого харчування та їхня практична реалізація

Український ринок оздоровчих продуктів поступово заповнюється не лише імпортованими, а й вітчизняними продуктами, до числа яких входять пробіотичні кисломолочні продукти, різноманітні напої, збагачені вітамінами, мінеральними речовинами та розчинними харчовими волокнами. Він також включає хлібобулочні вироби, готові сніданки, кондитерські вироби. З'явилися вітчизняні жирові продукти покращеного жирнокислотного складу за рахунок збагачення їх джерелами поліненасичених жирних кислот, вітамінізовані.

Однак можливість позиціонування перелічених продуктів як «оздоровчих» допустима лише за наявності відповідних нормативних документів, передусім – державного технологічного стандарту. Вони поки що не розроблені. Тому представники кафедри технології оздоровчих продуктів Національного університету харчових технологій узяли на себе ініціативу визначити хоча б базові поняття концепції оздоровчого харчування для використання науковцями, які працюють

у напрямі інтенсивного розвитку в Україні індустрії здорового харчування.

У попередньому розділі ми запропонували варіант формулювання терміна «концепція оздоровчого харчування». Логічним розвитком даної концепції автори вважають наукове обґрунтування і означення критеріїв, за якими харчовий продукт може бути віднесений до категорії оздоровчих. Формування критеріїв здійснювали з урахуванням головного завдання нутриціології – оцінки взаємодії біокомпонентів їжі, їх асиміляції, засвоєння, визначення впливу на стан здоров'я людини.

На сучасному етапі розвитку нутриціології і уявлень про специфіку та призначення оздоровчих продуктів виокремлено чотири таких критерії¹⁴:

Критерій 1. Специфічна особливість оздоровчих продуктів полягає у їхній здатності на молекулярному і клітинному рівнях забезпечити ефективний перебіг усіх метаболічних процесів у живому організмі.

Сьогодні нутриціологи більшості країн світу акцентують особливу увагу на виробництві таких продуктів, які здатні підтримувати стан здоров'я споживачів на належному рівні, а також знижувати ризик цілого ряду захворювань. Виробництво таких продуктів, як уже зазначали, є реалізацією концепції оптимального або здорового харчування (іноді його називають позитивним).

Критерій 2. Доведена наявність у продукті певних біологічно активних речовин у концентраціях достатніх, аби викликати необхідний позитивний ефект дії.

Оздоровчі продукти належать до продуктів масового споживання, мають вид традиційної їжі та призначені для харчування в складі звичайного раціону основних груп населення. Вони містять функціональні інгредієнти, що справляють біологічно значущий позитивний вплив на організм людини у ході обмінних процесів, що відбуваються в ньому.

Тому при створенні оздоровчого продукту один з основних етапів – це обґрунтування вибору тих біологічно активних речовин (функціональних інгредієнтів), які повинні сформувати нові властивості готового продукту, пов'язані з їхньою здатністю справляти певний фізіологічний вплив на ті чи ті органи та системи живого організму.

Критерій 3. Доведена ефективність оздоровчого продукту як сукупність його характеристик або властивостей, котрі знижують ризик розвитку аліментарних захворювань (пов'язаних із неправильним

---

¹⁴ Сімахіна Г.О., Гуліч М.П. Критерії віднесення харчових продуктів до категорії оздоровчих, функціональних. *Science and innovation of modern world. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2023. С. 209-216.

харчуванням), поповнюють або запобігають дефіцитові есенціальних біокомпонентів, зберігають і поліпшують стан здоров'я людини.

Критерій 4. Збалансованість складу харчового продукту для уникнення небажаного підвищеного вмісту певних компонентів (або, навпаки, їх нестачі) як основна ознака безпеки продукту.

Характеризуючи критерій безпеки, який обов'язково має враховувати збалансованість за складом харчового продукту, зрозуміло, що оздоровче харчування повинно справляти вплив на ауторегуляторні реакції організму, особливо на нервову й ендокринну регуляцію імунної системи, обмін речовин тощо, а також сприяти підвищенню загальної опірності організму і його адаптаційних резервів. Науково обгрунтовані раціони мають враховувати оптимальні межі фізіологічних коливань будь-якого нутрієнта, оскільки для організму шкідливим є як його нестача, так і надлишок. Наприклад, дефіцит вітамінів призводить до гіповітамінозу, потім до авітамінозу, а значний їхній надлишок – до гіпервітамінозу, що також негативно позначається на стані здоров'я.

Запропоновані критерії свідчать про те, що, порівняно зі звичайними повсякденними продуктами, функціональне харчування максимально корисне для відновлення здоров'я і підтримання його на належному рівні. Воно екологічно безпечне, не привносить в організм шкідливих компонентів. Важливим є те, що ці якості стосуються як продукту в цілому, так і його окремих інгредієнтів.

Здорове харчування не є ліками, але воно допомагає запобігати хворобам, старінню організму у несприятливих екологічних умовах. Більш того, є відомості, що такі продукти мають істотне значення для посилення дії лікарських засобів, забезпечуючи хімічний фон для кінетики та клітинної динаміки ліків, обмінних процесів, виведення продуктів метаболізму і токсичних речовин із організму. У своєму складі ці продукти містять, так би мовити, передліки, котрі, потрапивши в організм, виконують роль ліків.

Сучасна наука припускає, що фізичні, інтелектуальні та духовні сили людини взаємопов'язані на якомусь дуже глибокому рівні. І, можливо, в усіх цих сил одна й та сама основа – здорове харчування. Бо поліпшенні якості навіть звичайної, повсякденної їжі (не кажучи вже про функціональні продукти) неодмінно приводить до покращення дії всіх органів та систем. Отже, відновлення здоров'я починається з фізичного стану, а потім поширюється на всі інші, включаючи інтелект та духовність.

Сучасні здобутки нутриціології, розроблені концептуальні засади оздоровчого харчування дали можливість сформуванню комбінований

харчовий раціон, який визначає стан здоров'я людини, ґрунтується на базі її потреб в енергії, білках, жирах, вуглеводах, вітамінах, мінеральних елементах.

Раціон має бути різноманітним, оскільки людина щодня повинна отримувати близько 600 різних компонентів. Рекомендований нами раціон включає традиційні продукти, оздоровчі продукти та натуральні дієтичні добавки. Загальні рекомендації з його формування такі:

- споживання різноманітних харчових продуктів з переважанням продуктів оздоровчого спрямування;
- підтримання ідеальної маси тіла;
- зниження споживання насичених жирів і підвищення частки поліненасичених жирних кислот;
- підвищення споживання вуглеводів (свіжих овочів, ягід, фруктів – не менше 400 г), не менш ніж 25-30 г харчової клітковини;
- зниження споживання солі (4-8 г на добу);
- зниження споживання цукру (30-50 г на добу);
- адекватне надходження в організм вітамінів (передусім вітамінів-антиоксидантів) і мінеральних речовин синергічної дії.

Один із основних викликів перед харчовою промисловістю України – модифікація рецептур традиційних продуктів на оздоровчі і розроблення принципово нового їх покоління. Асортиментна політика в цьому напрямі повинна відповідати світовим тенденціям, які характеризуються стрімким розвитком сегментів новітніх або інноваційних харчових продуктів (*novel or innovation foods*), готових до вживання страв (*ready-to-eat*), продуктів, виготовлених за новими технологіями або з нової сировини (*novel food*) та продуктів спеціального призначення¹⁵.

Саме оздоровчий складник у нових раціонах компенсує дефіцит біокомпонентів, властивий традиційним продуктам, в організмі людини; здійснює захисну роль від несприятливих чинників довкілля на рівні бар'єрних тканин організму (біомембран, стінок судин тощо), поліпшує незаражувальну функцію печінки, знешкоджує шкідливі мікроорганізми, постачає організм сполуками антиканцерогенної та антиоксидантної дії. Біокомпоненти оздоровчої складової посилюють адаптаційні резерви та психологічну стійкість організму при комбінованому впливі екстремальних чинників довкілля; прискорюють відновлення метаболічних процесів після підвищених фізіологічних та нервово-емоційних навантажень, здійснюють біорегуляторну діяльність.

---

¹⁵ Голуб Б. Асортимент продуктів спеціального призначення на світовому ринку. *Товари і ринки*. 2006. №1. С. 59.

Зрозуміло, що при формуванні такого раціону необхідно науково обґрунтувати підбір продуктів, компоненти яких діяли б синергічно на рівні засвоєння в шлунково-кишковому тракті, що підвищуватиме їх ефективність і, відповідно, позитивний вплив на функціонування систем організму.

І об'єктивні, і суб'єктивні умови сьогодення свідчать на користь поєднання у раціонах якомога ширшого асортименту харчових продуктів: і тих, що виробляються харчовою промисловістю (традиційні продукти), і тих, що лише започатковують новий сектор ринку (оздоровчі продукти та дієтичні добавки). Екстраполюючи таку ситуацію на національний рівень, стає зрозумілим, що для нашої держави, яка третій рік поспіль перебуває в умовах воєнного стану, вироблення нової стратегії до формування харчових раціонів, передусім для військовослужбовців, є особливо значущим.

3. Нутриціологічне корегування харчових раціонів за допомогою оздоровчих продуктів

Досі питання формування таких комбінованих раціонів не розглядали ні нутриціологія, ні гігієна харчування, ні дієтологія. Лише періодично з'являються рецептури традиційних продуктів, збагачених харчовими волокнами, продуктами перероблення зернових та плодово-овочевих культур тощо, не об'єднаних в одному раціоні.

Тому проблема забезпечення населення України, передусім військовослужбовців, в екстремальних умовах життєдіяльності є сьогодні однією із найактуальніших. Із цих причин вивчення даної теми є важливим напрямом досліджень, у тому числі з точки зору продовольчої безпеки¹⁶.

Американський доктор медицини Дьок Джонсон висловив науково обґрунтовану тезу: «...макронутрієнти можуть бути отримані організмом у більшості випадків у необхідних кількостях лише за рахунок поповнення раціону відповідними дієтичними добавками, оскільки надходження їх оптимальної кількості лише з традиційними харчовими продуктами неможливе»¹⁷. Це твердження підкреслює доцільність введення до комбінованого харчового раціону для екстремальних умов життєдіяльності натуральних дієтичних добавок різнобічного спрямування.

Відповідно до Закону 771/97 – ВР «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів (редакція від 16.01.2020)»,

---

¹⁶ Шевченко О.Ю., Сімахіна Г.О., Шевченко А.О. Оздоровче харчування в контексті продовольчої безпеки в Україні. *Наукові праці НУХТ*. 2020. Т. 26, №6. С. 38.

¹⁷ Johnson, D. *The Optimal Health Revolution*. Manjula Publishing House, 2009. P. 34.

дієтична добавка – це харчовий продукт, що споживається у невеликих кількостях додатково до звичайного харчового раціону, який є концентрованим джерелом поживних речовин, у тому числі білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних речовин, і виготовлений у вигляді таблеток, капсул, драже, порошків, рідин або в інших формах¹⁸. Це офіційне визначення дозволяє правомірно використовувати дієтичні добавки як істотну складову оздоровчого харчування, в тому числі при формуванні комбінованих раціонів для екстремальних умов життєдіяльності.

Доцільно обговорити детальніше ще один новий складник майбутнього комбінованого раціону. Він, власне, і визначає його профілактичну, лікувальну, функціональну спрямованість – оздоровче харчування. Це принципово нове покоління продуктів на вітчизняному та світовому ринках, і саме ця категорія сьогодні є трендом розвитку харчової промисловості провідних країн світу.

В основі конструювання, виробництва та споживання оздоровчих продуктів має бути концепція оздоровчого харчування. У законодавчих актах її формулювання поки що відсутнє, тому автори цієї статті пропонують таке визначення: «Концепція оздоровчого харчування – це сукупність сучасних поглядів та взаємопов'язаних потоків знань (як нових, так і вже осмислених наукою) щодо єдності усіх різноманітних функцій, які утворюють велику систему людина – харчування – здоров'я, і визначають основні напрями, стратегію, тактику створення нових продуктів профілактичної та оздоровчої дії, адекватних потребам організму людини в конкретних умовах життєдіяльності.

Для практичної реалізації цієї концепції автори статті науково обґрунтували основний напрям інновацій та визначили пріоритетні засади розвитку високоефективних технологій оздоровчих продуктів¹⁹.

На основі наведених міркувань окреслено відомі на сьогодні функції традиційних та оздоровчих продуктів, включаючи дієтичні добавки, що визначаються наявними у їхньому складі біокомпонентами. Зрозуміло, що перелік функціональних властивостей оздоровчих продуктів буде постійно розширюватись, оскільки ця галузь харчової промисловості і медико-біологічні дослідження нової продукції стрімко розвиваються.

---

¹⁸ Чусов В.І., Гладух С.В., Сайко І.В., Ляпунова О.О., Січкара А.А., Крутських Т.В., Рубан О.А. Технологія ліків промислового виробництва: підручник для студ. вищих навч. закл. Харків: НФАУ, 2012. С. 22-24.

¹⁹ Simakhina, G., Naumenko, N. Scientific substantiation of innovations and the conceptions of healthy foods resource-effective technology development. *Wissenschaftliche Forschung unter modernen Bedingungen der Instabilität: Innovative Technologie, Verkehrsentwicklung, Architektur und Bauwesen. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft»*. Buch 24. Teil 1. S. 79.

Таблиця 1

Функціональні ефекти нутрієнтів комбінованого харчового раціону

Комбіновані харчові продукти		
Функції продуктів	Традиційні	Оздоровчі, в тому числі дієтичні добавки
	Основні біокомпоненти	
Енергетична	Білки, жири, вуглеводи	Білки, жири, вуглеводи
Пластична	Білки, мінеральні елементи	Білки, мінеральні елементи в органічній формі
Смакова	Ефірні олії, органічні кислоти, цукри, прянощі	Ефірні олії, органічні кислоти, цукри, прянощі
Пристосувально-регуляторна	Ферменти, гормони, білки	Ферменти, гормони, білки
Підвищення біологічної цінності раціону	-	Вітаміни, мінерали в органічній формі, мінерні сполуки
Збалансованість компонентного складу	-	Оптимальне співвідношення білки : жири : вуглеводи, синергізм вітамінів і мінералів
Лікувально-профілактична, антиоксидантна	-	Вітаміни-антиоксиданти, біофлавоноїди, ПНЖК, мінерали в органічній формі
Біорегуляторна, адаптогенна	-	Рослинні біорегулятори, пептидні регулятори тваринного походження, ферменти
Імунорегуляторна	-	Комплекс вітамінів А, С, Е, вітамін D ₃ , цинк, селен, глутатіон, комплекс вітамінів групи В
Реабілітаційна	-	Вітаміни, мінерали в органічній формі, фітоекстракти, апіпродукти
Стресолімітуюча	-	Мінерали в органічній формі, вітаміни групи В, фітоекстракти

Відповідно до даних таблиці 1, за традиційними харчовими продуктами у складі комбінованих раціонів залишаються притаманні їм функції: **енергетична** (забезпечення організму енергією шляхом її виділення в процесі метаболізму вуглеводів, жирів, білків), **пластична** (забезпечення організму пластичними речовинами для побудови клітин, тканин, органів передусім за рахунок надходження білків; для побудови кісткової тканини велике значення має надходження до організму мінеральних речовин), **смакова** (регулювання харчової мотивації за рахунок надходження з їжею ефірних олій, органічних

кислот, прянощів тощо); **приспосувально-регуляторна** (регулювання діяльності систем травлення, виділення, терморегулювання).

Профілактична складова раціону (оздоровчі продукти та дієтичні добавки) забезпечує вирішення ряду першочергових завдань сьогодення. Користуючись даними доказової медицини, можна прогнозувати їхню здатність виявляти такі фізіологічні ефекти:

- компенсувати дефіцит есенціальних нутрієнтів, який виникає під впливом несприятливого зовнішнього середовища, а також за рахунок їх нестачі у складі традиційних харчових продуктів;
- покращити функціональний стан органів та систем організму;
- підвищити захисні функції імунної системи;
- підвищити фізичну витривалість та запобігати вияву хронічної втоми;
- посилити адаптаційні резерви організму, психологічну стійкість в екстремальних ситуаціях;
- забезпечити адекватні фізіологічні та психологічні реакції на стресори, запобігаючи духовній та моральній спустошеності.

Слід відзначити ще один позитивний ефект комбінованого раціону, сутність якого полягає в тому, що для оздоровчих продуктів введено поняття «ефективність» – це узагальнений показник, який характеризує властивості таких продуктів за наступними критеріями²⁰:

- збереження і поліпшення стану здоров'я споживачів при постійному вживанні оздоровчих продуктів;
- зниження ризику аліментарних хвороб;
- запобігання дефіциту основних біологічно активних речовин;
- стійкий позитивний ефект як у профілактиці хвороб, так і їх лікуванні.

Завдяки таким особливостям оздоровчих продуктів їх включення до складу щоденного раціону споживачів є обґрунтованим і доцільним.

Формування комбінованого харчового раціону обґрунтовується також технологічними та економічними чинниками: в нинішній час, та й у найближчі роки, харчова промисловість України неспроможна забезпечити населення винятково категорією оздоровчих продуктів – на сьогодні частка такої продукції у загальному обсязі виробництва становить 5-8%, переважно за рахунок хлібобулочних виробів та молочних продуктів. Тому потрібно віддавати перевагу традиційним продуктам, разом з тим, ставлячи до них вимогу модифікації рецептур за рахунок введення до їхнього складу есенціальних біологічно

---

²⁰ Cena, H., Calder, P.C. Defining a Healthy Diet: Evidence for the Role of Contemporary Dietary Patterns in Health and Disease. *Nutrients*. 2020. Vol. 12, issue 2. P. 335.

активних речовин, наближаючи таким чином їхні функціональні спроможності до рівня оздоровчих.

Під час компонування раціонів для спецконтингентів, наприклад військовослужбовців у зоні бойових дій, коли складно забезпечити їх свіжими продуктами, гарячими стравами тощо, варто віддати перевагу продуктам з тривалими термінами зберігання. Це можуть бути перші і другі страви на основі сублімованих напівфабрикатів тваринного і рослинного походження²¹, напої з плодоовочевих порошків розпилювального сушіння²², дієтичні добавки різного функціонального спрямування, борошняні, кондитерські вироби тощо.

Такою є ситуація в нутриціології сьогодні. Перспективи розвитку наукових досліджень у цій галузі ще більш вражаючі. Насамперед ідеться про наукові засади принципово нових напрямів у нутриціології – нутригенетики та нутригеноміки. Нутригенетика дуже швидко розвивається і посідає важливе місце у системі знань нутриціології, є істотною частиною персоналізованого харчування. Її мета – створення індивідуалізованих дієт на основі вивчення генетичних особливостей пацієнта, що, як і в разі використання оздоровчого харчування, забезпечувало б оптимальний стан здоров'я і попереджало розвиток різноманітних захворювань²³.

Нутригеноміка – це наука, що вивчає вплив компонентів їжі (нутриєнтів) на стан геному людини, експресію генів, їхню активність. Фахівці з нутригеноміки вивчають, що нутриєнти можуть «вмикати» або «вимикати» конкретні гени, активуючи певні фізіологічні процеси в організмі, сприяючи розвиткові чи, навпаки, лікуванню хвороб та патологічних станів²⁴.

Без сумніву, триватимуть теоретичні та експериментальні дослідження в галузі оздоровчого харчування; його здатність підвищувати адаптаційні можливості організму до несприятливих чинників довкілля, до саморегулювання та самовідновлення; ідентифікація основних

---

²¹ Sokolowska, D., Grotkiewicz, K. Initial treatment, sublimation drying and storage time of sweet pepper crisps: microbiological quality. Part II. *Agricultural Engineering*. 2020. Vol. 24, No 1. P. 70-71.

²² Петрова Ж.О., Снежкін Ю.Ф. Енергоєфективні теплотехнології переробки функціональної сировини: монографія. Київ: Наукова думка, 2018. С. 47.

²³ De Caterina, R., Martínez Hernández, J.A., Kohlmeier, M. Principles of nutrigenetics and nutrigenomics: fundamentals of individualized nutrition. London, United Kingdom, 2020.

²⁴ Омельчук С.Т., Велика Н.В., Залеський В.М. Молекулярно-генетичні механізми дії компонентів їжі: потенціал використання нутригенетики, нутригеноміки та інших постгеномних омікс-технологічних платформ в практиці дієтолога. *Єдине здоров'я та проблеми харчування України*. 2017. №1 (46). С. 3-15. URL: <http://pronut.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2017/1/item/495-molecular-and-genetic-action-mechanism-of-the-food-components-nutrigenetic-nutrigenomics-and-other-postgenomic-omix-platform-potential-in-dietologists-practice>

нутриєнтів, які здійснюють специфічні оздоровчі впливи на організм; пошук нових природних джерел, у тому числі нетрадиційних, для виробництва оздоровчих продуктів та натуральних дієтичних добавок.

ВИСНОВКИ

Нутриціологічними дослідженнями останніх 10-15 років доведено позитивний вплив принципово нового покоління харчових продуктів – оздоровчих – на нормалізацію функціонування усіх органів та систем організму людини, запобігання виникненню і розвитку аліментарних хвороб, тобто хвороб, пов'язаних із неякісним харчуванням.

На основі цих досліджень у харчовій промисловості виокремилася та інтенсивно розвивається нова галузь – індустрія оздоровчих продуктів. Її своєрідність як науки, так і практики в тому, що метою діяльності і основним критерієм ефективності є соціальний ефект: поліпшення та збереження стану здоров'я, підвищення якості життя наших громадян.

Таким чином, наукові здобутки нутриціології, медицини, біології, фізіології трансформували поняття про ідеальну їжу у цілком реальне харчування – оздоровче, яке, на відміну від традиційних харчових продуктів, відзначається збалансованим складом, високою ефективністю та біологічною цінністю, цілковитою безпекою для споживачів, тобто відповідає усім принципам харчування XXI століття (якість, безпека, ефективність).

У роботі наведено концептуальні засади формування комбінованого харчового раціону з переважанням оздоровчих продуктів та натуральних дієтичних добавок. Він забезпечує організм усіма необхідними біокомпонентами, дає можливість протистояти несприятливим впливам довкілля. Раціон, побудований за таким принципом, є надзвичайно важливим чинником у наш час воєнного стану, особливо для військово-службовців.

Перспективи подальших нутриціологічних досліджень не обмежені. Нові умови життя ставлять нові виклики перед кожною людиною, кожною країною. І, безумовно, перед харчовою промисловістю, яка повинна адекватно реагувати на запити населення і забезпечувати його необхідним харчуванням у необхідних кількостях. Це також є ключовим складником і продовольчої безпеки України.

На особливу увагу заслуговують також дослідження у галузі принципово нових наук – нутригеноміки та нутригенетики, здобутки яких дадуть можливість кожному нутриціологові сформувати персоналізовану дієту для пацієнта. Можна стверджувати, що оздоровче харчування знайде своє належне місце у складі таких дієт.

АНОТАЦІЯ

Головним завданням нутриціології є оцінка взаємодії біокомпонентів їжі, їх асиміляції та засвоювання, а також визначення впливу на організм людини. Саме нутриціологія, її основні концепції та парадигми формують ті завдання, які постають перед сучасною харчовою промисловістю. Одне з них – необхідність створення індустрії здорового харчування, продукція якої повною мірою втілює прадавню мрію людства про їжу, яка одночасно є ліками.

Наведений матеріал дає можливість простежити шлях удосконалення системи харчування, починаючи від емпіричних уявлень про роль харчових продуктів у функціонуванні організму людини до сучасних концепцій нутриціології. Зокрема, концепції оздоровчого харчування, яка є практичним утіленням наукових здобутків нутриціології. Перспективи подальших досліджень нутриціології вбачаються насамперед у розвиткові її нових напрямів – нутригенетики та нутригеноміки, на основі використання досягнень яких цілком реальним є перехід до персоналізованого харчування як вершини здобутків нутриціології.

Література

1. Голуб Б. Асортимент продуктів спеціального призначення на світовому ринку. *Товари і ринки*. 2006. № 1. С. 59–65.
2. Дуденко Н.В. Нутриціологія. Харків: Світ книг, 2013. 560 с.
3. Ідеальне харчування – міф чи реальне меню? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3659049-kilka-sliv-pro-himiu-izi.html>
4. Наказ МОЗ України «Про затвердження норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії» від 03.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17#Text>
5. Омельчук С.Т., Велика Н.В., Залеський В.М. Молекулярно-генетичні механізми дії компонентів їжі: потенціал використання нутригенетики, нутригеноміки та інших постгеномних омїкс-технологічних платформ в практиці дієтолога. Єдине здоров'я та проблеми харчування України. 2017. № 1 (46). С. 3–15.
6. Петрова Ж.О., Снежкін Ю.Ф. Енергоефективні теплотехнології переробки функціональної сировини: монографія. Київ: Наукова думка, 2018. 187 с.
7. Полова Н.В., Ковальов С.В. та ін. Тексти лекцій з нутриціології. Харків: Вид-во НФАУ, 2018. 126 с.
8. Сімахіна Г.О., Гуліч М.П. Критерії віднесення харчових продуктів до категорії оздоровчих, функціональних. *Science and innovation of modern world. Proceedings of the 5th International scientific*

and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2023. С. 209-216.

9. Сімахіна Г.О., Науменко Н.В. Індустрія оздоровчих продуктів в Україні: стан та перспективи. *Science and innovation of modern world. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference.* Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2023. С. 217–225.

10. Сімахіна Г.О., Науменко Н.В. Харчування як основний чинник збереження стану здоров'я та життєзабезпечення організму людини. *Наукові праці НУХТ.* 2018. Т. 24, №4. С. 204–214. DOI: <https://doi.org/10.24263/2225-2924-2018-24-4-23>

11. Холодний М.Г. Вибрані праці. Київ: Наукова думка, 1970. 451 с.

12. Чуешов В.І., Гладох Є.В., Сайко І.В., Ляпунова О.О., Січкара А.А., Крутьських Т.В., Рубан О.А. Технологія ліків промислового виробництва: підручник для студ. вищих навч. закл. Харків: НФАУ, 2012.

13. Шевченко О.Ю., Сімахіна Г.О., Шевченко А.О. Оздоровче харчування в контексті продовольчої безпеки в Україні. *Наукові праці НУХТ.* 2020. Т. 26, №6. С. 36–44. DOI: <https://doi.org/10.24263/2225-2924-2020-26-6-6>

14. Asimov, I. Intelligent Man's Guide to Diets and Nutrition. Basic Books, 1995. 336 p.

15. Cena, H., Calder, P.C. Defining a Healthy Diet: Evidence for the Role of Contemporary Dietary Patterns in Health and Disease. *Nutrients.* 2020. Vol. 12, issue 2. P. 334–344. DOI: [10.3390/nu12020334](https://doi.org/10.3390/nu12020334)

16. De Caterina, R.; Martínez Hernández, J. Alfredo; Kohlmeier, Martin (2020). *Principles of nutrigenetics and nutrigenomics : fundamentals of individualized nutrition.* London, United Kingdom.

17. James, P.T. New concepts of a balanced diet. *World Health.* July-August, 1991. P. 5–7.

18. Johnson, D. The Optimal Health Revolution. Manjul Publishing House, 2009. 120 p.

19. Molnar, J., Pal, M. Important Nutritious Features of Atkins Type, Blood Type and Mediterranean Diets. *Ingredients and Additives.* Vol. 9, issue 7. P. 48–49.

20. Patton, L. Helmholtz's Physiological Psychology. January 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/331520490_Helmholtz's_Physiological_Psychology

21. Simakhina, G., Naumenko, N. Scientific substantiation of innovations and the conceptions of healthy foods resource-effective technology development. *Wissenschaftliche Forschung unter modernen Bedingungen der Instabilität: Innovative Technologie, Verkehrsentwicklung, Architektur und*

Bauwesen. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft». Buch 24. 2023, Teil 1. S. 76–84. DOI: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2023-24-01-006>

22. Sokolowska, D., Grotkiewicz, K. Initial treatment, sublimation drying and storage time of sweet pepper crisps: microbiological quality. Part II. *Agricultural Engineering*. 2020. Vol. 24, No 1. P. 69–78.

23. Westerman, B.D. What Is Adequate Nutrition? *The American Journal of Nursing*. 1941. Vol. 41, issue 9. P. 1014–1019.

24. Yosafzai, M.U.R. Dietary fibers and their effects on health. Research Review. *International Journal of Multidisciplinary*. 2021. Vol. 6, issue 7. P. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.31305/rrijm.2021.v06.i07.007>

Information about the authors:

Simakhina Galyna Oleksandrivna,

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Head of the Department of Technology of Healthy Food Products
National University of Food Technologies
68, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine

Naumenko Nataliia Valentynivna

Doctor of Philological Sciences,
Professor at the Department of Foreign Languages
for Specific Purposes
National University of Food Technologies
68, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine